

Cell XXVI

Louise Bourgeois (Parijs 1911 – 2010 New York)

Gemeentemuseum
Den Haag

2003. Staal, textiel, aluminium, spiegelglas en hout, 252,7 x 434,3 x 304,8 cm
Herkomst: Studio Louise Bourgeois, New York, courtesy Cheim & Read, New York (2011)

In 2007-08 had de onlangs overleden Louise Bourgeois een uitgebreide en zeer succesvolle overzichtstentoonstelling in de Tate Gallery in Londen en in het Centre Pompidou in Parijs. Deze tentoonstelling liet zien dat zij haar oeuvre tot op hoge leeftijd steeds een nieuwe impuls wist te geven. Zo was ze bijvoorbeeld al in de zeventig toen ze begon met het maken van haar *Cells*; afgesloten kooien of kamers die een andere dimensie geven aan het begrip sculptuur. Het Gemeentemuseum Den Haag is er met hulp van de Vereniging Rembrandt en verschillende andere fondsen in geslaagd *Cell XXVI* uit 2003 te verwerven. De aankoop is direct vanuit de studio van de kunstenaar gedaan met oog op de tentoonstelling *Hans Bellmer-Louise Bourgeois. Double Sexus* die momenteel in Den Haag is te zien.

Louise Bourgeois was tot haar dood in mei van dit jaar de *grand old lady* van de hedendaagse kunst. De op 98-jarige leeftijd overleden Bourgeois wordt sinds een aantal decennia gezien als een van de belangrijkste kunstenaars van de 20ste en vroege 21ste eeuw. Toch heeft het lang geduurd voordat haar werk op waarde werd geschat. Haar ontwikkeling ontrok zich daarom lange tijd aan het zicht van het grote publiek. Dat heeft Bourgeois er nooit van weerhouden om door te gaan, te experimenteren met materialen en uitdrukkingsvormen en zich steeds te vernieuwen. Pas op 70-jarige leeftijd kreeg ze op grotere schaal erkenning. Voor veel jonge vrouwelijke kunstenaars geldt Bourgeois vanaf die tijd als een lichtend voorbeeld en ook de feministische beweging heeft haar sindsdien tot boegbeeld verheven.

Ondanks de variëteit binnen het oeuvre van Louise Bourgeois is er een opvallende constante. Het werk verwijst altijd naar haar eigen levensverhaal en naar haar jeugd in het bijzonder. Vooral de relatie die het door haar zo geliefde kindermeisje

Sadie Gordon Richmond op een gegeven moment met haar vader blijkt te hebben, heeft blijvende indruk op haar gemaakt. Het loyaliteitsconflict waarin Bourgeois hierdoor kwam was enorm. Ze voelde een grote verantwoordelijkheid voor het welzijn van haar moeder Joséphine Fauriaux, die met haar gezondheid worstelde, en voelde zich schuldig voor het gedrag van haar vader Louis Bourgeois. Een vader met wie ze zich veel meer identificeerde dan met haar moeder, en voor wie ze

tot voordien niets dan affectie had gevoeld. De jonge Louise zorgt zo goed als het kan voor haar moeder, maar in 1932, ze is dan 21, wordt duidelijk dat Joséphine niet lang meer te leven heeft. In verschillende interviews vertelt Bourgeois dat ze zichzelf op dat moment als een bezwering inprentte dat ze seks zou opgeven, wanneer haar zieke moeder zou genezen. Maar haar moeder sterft en in haar wanhoop probeert Louise zelfmoord te plegen door in een rivier te springen. Het is haar

'My childhood has never lost its magic, it has never lost its mystery, and it has never lost its drama. All my work in the past fifty years, all my subjects, have found their inspiration in my childhood'

Louise Bourgeois, 1997

vader die haar redt. Deze twee levensbepalende gebeurtenissen spelen zich af tegen de achtergrond van het naaiatelier van de familie, waar haar ouders als tapijrestaurateurs werken en Louise van kleins af aan meehelpt.

De grote kracht van Bourgeois' werk is dat het, hoewel de achtergrond zeer persoonlijk is, steeds

opnieuw universele emoties weet aan te spreken. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Bourgeois de afgelopen decennia tentoonstellingen heeft gehad, onder andere op de Biënnale van Venetië en in het Guggenheim in New York, waar men in groten getale op af kwam. Het is opmerkelijk dat er in Nederland zelden een tentoonstelling aan deze

kunstenares is gewijd en dat haar werk hier slecht vertegenwoordigd is in museale collecties. Afgezien van twee vroege schilderijen uit de jaren veertig en een latex sculptuur *Double negative* uit 1963, alle in Museum Kröller-Müller, was er geen werk aanwezig in ons land. Het Gemeentemuseum is bijzonder trots dat het *Cell XXVI* nu hieraan kan toevoegen. Bourgeois heeft ongeveer 38 *Cells* gemaakt, waarvan zich slechts vijf in particuliere verzamelingen bevinden. De andere *Cells* zijn verspreid over museale collecties in de hele wereld.

DE CELLS

Vanaf 1986 begint Bourgeois met het maken van haar zogenaamde *Cells*, die het belangrijkste deel van haar late oeuvre vormen. Naast hun eigen betekenis en verwijzingen naar verschillende aspecten van Bourgeois' jeugd, vormen de *Cells* een volledig nieuwe categorie binnen de sculptuur. Het is verleidelijk ze onder te brengen bij de installatiekunst, maar dat is om een aantal redenen toch niet helemaal juist. Veel van de cellen zijn opgetrokken uit een grijs rasterwerk, dat doet denken aan de beeldhouwkunst van de *minimal art* kunstenaars. Het is opvallend dat binnenin de *Cells* regelmatig sculpturen zijn te vinden die het predicaat klassiek verdienen, gecombineerd met alledaagse voorwerpen of werktuigen uit een naaiatelier.

Hoewel deze werken niet behoren tot de vertrouwde categorie van de beeldhouwkunst, heeft het bekijken van een *Cell* toch iets heel vertrouws. Voor wie er één bekijkt, is het alsof een herinnering of een innerlijke ruimte betreden wordt. En ook al gaat het niet om eigen herinneringen, de sfeer is eenvoudig herken-

Verlamd kind, lopend op handen en voeten (naar Muybridge)
Francis Bacon
1961. Olieverf op doek,
198 x 142 cm
GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG

baar, waardoor de toeschouwer zich de ruimte en de objecten eigen kan maken. Het woord 'cel' is heel bewust door Bourgeois gekozen. Het wekt niet alleen de directe associatie op met een bepaald type architectuur (gevangenissen, kloosters), maar ook met de biologie en de genetica. De genbiologie is een wetenschapsgebied dat zich in de laatste decennia heeft ontwikkeld en alleen maar aan belang wint. De cel is de meest basale biologische structuur, maar bevat alle elementaire eigenschappen van het leven. De manier waarop cellen in een organisme functioneren, maar ook hoe cellen van het ene levende wezen zich verhouden tot die van het andere, zo verhouden de *Cells* van Bourgeois zich tot elkaar en tot de toeschouwer. De *Cells* zijn betekenisvol als individuele werken, maar in relatie tot andere exemplaren of tot de kijker vormen ze een wereld van herinneringen, waaruit niet één verhaal, maar een variatie aan mogelijke levensverhalen kan worden opgetekend.

CELL XXVI

De onlangs door het Gemeentemuseum verworven *Cell XXVI* heeft een dubbelzinnig karakter. Het is een toevluchtsoord, een afgesloten wereld waar geborgenheid wordt gevonden, die tegelijkertijd als gevangenschap kan worden ervaren. De associatie met gevangenschap ligt besloten in de titel, maar komt ook naar voren doordat de *Cell* is opgebouwd uit grof gerasterd hekwerk. Bourgeois legde meer dan eens uit dat voor haar elk exemplaar te maken heeft met angst: 'Want angst is pijn, hoewel het meestal niet zo wordt ervaren omdat angst pijn verhult.' De objecten in de *Cell* staan symbool voor verschillende soorten pijn die je kunt ervaren: fysieke, emotionele, psychologische of intellectuele. In *Cell XXVI* is de juten, spiraalvormige pop de meest opvallende aanwezige. Niet alleen in de sculpturen van Bourgeois, maar ook in haar tekeningen is de spiraal regelmatig terug te vinden. Zelf legt ze dat als volgt uit: 'De spiraal is belangrijk voor mij. Het is een vreemde kronkel. Nadat de tapijten in de rivier waren gewassen, ging ik ze als kind samen met drie of meer anderen tot een spiraal draaien en kronkelen om het water eruit te wringen. Later zou ik dromen over het uit de weg ruimen van mijn vaders maîtresse. In mijn dromen deed ik dat door haar de nek om te draaien. De spiraal – ik houd van de spiraal – staat voor controle en vrijheid.'

In het oeuvre van Bourgeois zijn regelmatig overeenkomsten te vinden met primitieve kunst, wat niet verwonderlijk is, aangezien dit het specialisme was van haar partner, de kunsthistoricus Robert Goldwater. In de vroege, Brancusi-achtige 'totembeelden' van Bourgeois is deze vergelijking snel gemaakt. Maar ook de spiraalvorm kan op deze manier worden uitgelegd. In de primitieve kunst, waar de spiraal veelvuldig voorkomt, staat deze symbool voor verlossing, voor de reis die

de ziel na de dood maakt naar haar ultieme bestemming. Een verklaring die Bourgeois' eigen uitleg aanvult en ondersteunt.

Daarnaast speelt de *Cell* met voyeurisme, de spanning van kijken en bekeken worden. Door het hekwerk en de spiegel in *Cell XXVI* ontstaat in dit werk verbinding met de toeschouwer. Het kijken door het hekwerk heeft een hallucinerende werking, waardoor het evenwicht enigszins wordt verstoord. Door het lichamelijk ongemak dat ontstaat, weet Bourgeois de toeschouwer fysiek bij het werk te betrekken. De vervormende spiegel is een ander belangrijk element. Voor Bourgeois dient de spiegel als metafoor voor acceptatie door anderen en van jezelf. In dit licht bezien heeft de combinatie van de stoffen spiraalvormige figuur met de vervormende spiegel een dubbele betekenis. Het drukt de wens uit om geaccepteerd te worden. Tegelijkertijd laat de spiegel de figuur, maar ook de beschouwer, niet letterlijk zien zoals deze is. Op deze manier kan de combinatie opgevat worden als symbolisch voor de wens om juist verborgen te blijven. Nergens wordt immers de ware ik weerspiegeld.

In *Cell XXVI* zijn naast de spiraalvormige figuur twee onderjurkjes opgehangen, die net als de spiegel een dubbelzinnige symboliek hebben. Vanaf de jaren negentig is de kunstnaares kledingstukken gaan opnemen in de *Cells*. Op dat moment begint ze ook haar eigen kleding en stoffen te gebruiken om zachte sculpturen te maken. De handelingen van het naaien en stikken brengen haar in de rol van haar moeder, de weefster. Door in haar schoenen te staan, krijgt ze de kans de band met haar weer aan te halen. De uit fragiel materiaal gestikte jurkjes refereren in het algemeen dan ook aan de tastzin, aan het contact met een ander mens. Tegelijkertijd gaat het hier om kleding die op het naakte lichaam wordt gedragen, maar die de naaktheid deels bedekt. Hoe

Carrousel
 Bruce Nauman
 1988. Aluminium en staal,
 213,4 x 505,5 cm
 GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG

Literatuur

- Uta Grosenick, Bernd Müller,
 Laura Stamps, Gunther de
 Wit (red.), *Hans Bellmer –
 Louise Bourgeois. Double
 Sexus*, cat. tent. Den Haag
 (Gemeentemuseum) en
 Berlijn (Neue Nationalgalerie),
 2010
- R. Crone en P.G. Schaesberg,
*Louise Bourgeois. The Secret
 of the Cells*, Berlijn 2008
- Silvia Cassani (red.), *Louise
 Bourgeois per Capodimonte*,
 cat. tent. Napels (Museo
 Nazionale di Capodimonte)
 2008

intiem ook, er bestaat altijd een
 barrière tot een ander mens, er blijft
 altijd een deel van jezelf verborgen.

PLAATS IN DE COLLECTIE

Het Gemeentemuseum Den Haag is
 een museum waar het door H.P.
 Berlage ontworpen gebouw onmis-
 kenbaar een relatie aangaat met de
 kunstwerken. Bij het verzamelen
 speelt de interactie met het gebouw
 een even belangrijke rol als de interac-
 tie met de al aanwezige collectie.
 De relatief kleine zalen, die afwisselen
 in grootte, verlenen het museum
 een menselijke maat. In het verleden
 zijn werken aangekocht die aangepast
 waren aan specifieke zalen, zoals
 de *Stuwdam* van Carl André uit 1983.
 De menselijke maat werkt daarnaast
 op een andere manier door in de
 collectie. Zowel de Duits-expressio-
 nisten als Francis Bacon, Bruce
 Nauman, Marlene Dumas, Arnulf
 Rainer en Dieter Roth maken de
 pijn van de mens ieder op hun eigen
 manier zichtbaar. De rauwheid en
 kwetsbaarheid van het leven zit ook

in *Cell XXVI*, die deze op een geheel
 eigen manier zichtbaar maakt. Het
 werk spreekt de toeschouwer fysiek
 aan, maakt hem of haar onderdeel
 ervan. In die zin verbreedt het de
 verzameling aanzienlijk en opent de
 toevoeging van dit werk de mogelijk-
 heid de collectie in de toekomst
 verder uit te laten groeien.

Het Gemeentemuseum Den
 Haag bezit daarnaast al van een aantal
 kunstenaars een sterk laat werk.
 Mondriaans *Victory Boogie Woogie*
 (1945), Monets *Blauwe regen* (1920-
 1925), Nam June Paiks *Henry James
 on Eastern Island* (1993) en natuur-
 lijk het door Berlage ontworpen ge-
 bouw (1935) zelf, om slechts enkele
 voorbeelden te noemen. De *Cell* van
 Bourgeois past heel goed in dit respectabele
 gezelschap. Het museum
 is blij *Cell XXVI* nu als trotse eigenaar
 te kunnen presenteren op de ten-
 toonstelling *Hans Bellmer. Louise
 Bourgeois – Double Sexus*. Niet alleen is
 het de eerste keer dat er in Nederland
 op deze schaal een tentoonstelling
 wordt georganiseerd van deze kunste-

nares, het is tegelijkertijd de eerste
 keer dat haar werk wordt afgezet
 tegen dat van de Duitse kunstenaar
 Hans Bellmer (1902-1975), waar-
 mee opmerkelijke parallellen te
 ontdekken zijn. Dat dit evenement
 kan worden gemarkeerd met deze
 bijzondere aankoop, waar Louise
 Bourgeois zelf nog bij betrokken is
 geweest, stemt tot dankbaarheid♦

Laura Stamps
 Conservator hedendaagse kunst

Voor de verwerving heeft het
 Gemeentemuseum Den Haag steun
 gekregen van de volgende fondsen: de
 Vereniging Rembrandt, de BankGiro
 Loterij, de Mondriaan Stichting, het
 VSB Fonds, het SNS Reaal Fonds en de
 Vrienden van het Gemeentemuseum

De tentoonstelling *Hans Bellmer-Louise
 Bourgeois. Double Sexus*, georganiseerd
 door het Gemeentemuseum Den Haag
 in samenwerking met de Neue
 Nationalgalerie, Sammlung Scharf
 Gerstenberg, Berlijn, is nog tot en met
 16 januari 2011 in Den Haag te zien
